

Marta Glučina*Dječji vrtić „Cvrčak“, Zagreb***Monika Rosandić Grgić***Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet***Sanja Šimleša***Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet*

Povezanost osobina ličnosti majke i komunikacijskih funkcija djeteta

Relationship between maternal personality traits and communication functions of the child

Izvorni znanstveni rad: UDK: 159.946-053.2:159.923-055.52

DOI: <https://doi.org/10.31299/log.13.2.4>

Sažetak

Opće je poznato da su djetetov temperament i njegove osobine ličnosti, kao i osobine ličnosti roditelja, povezane s obilježjima njihovih uzajamnih komunikacijskih izmjena. Cilj je ovog rada utvrditi povezanost osobina ličnosti majke i komunikacijskih funkcija djeteta. U ispitivanju je sudjelovalo 20-ero djece tipičnog razvoja i njihove majke, te 20-ero djece s utvrđenom dijagnozom poremećaja iz spektra autizma (PSA) i njihove majke. Komunikacijske funkcije djece analizirane su za svaki djetetov iskaz pomoću transkripata dobivenih iz videozapisa polustrukturiranih aktivnosti djece i majki. Majke su ispunile upitnik osobina ličnosti IPIP-NEO-120, a sastoji se od 120 čestica, kojima se procjenjuje pet dimenzija ličnosti petfaktorskog modela: neuroticizam, ekstraverzija, otvorenost iskustvima, ugodnost i savjesnost. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da ne postoji povezanost između prosječnih vrijednosti na dimenzijama ličnosti majki, te broja komunikacijskih funkcija iniciranja i odgovaranja djece, osim za dimenziju savjesnosti. Naime, dobivena je pozitivna povezanost između majčine savjesnosti i broja komunikacijskih funkcija odgovaranja djece, ali samo za skupinu djece sa PSA-om. U literaturi nisu pronađena jasna objašnjenja ovih rezultata, što ukazuje na mali broj radova o ovoj tematici i potrebom za detaljnijim istraživanjima odnosa ličnosti majke i obilježja komunikacije djeteta. To bi omogućilo stjecanje jasnih zaključaka, koji bi zasigurno imali važne kliničke implikacije u smislu suradnje s roditeljima djece uključene u terapiju s ciljem poboljšanja funkcionalne komunikacije.

Ključne riječi:

komunikacijske funkcije iniciranja i odgovaranja, tipični razvoj, poremećaj iz spektra autizma, osobine ličnosti majke

Abstract

It is generally known that child's temperament and personality traits, as well as parent's personality traits, are related to the characteristics of their mutual communication exchanges. The aim of this paper was to determine the connection between certain personality traits of the mother and verbal communication functions of the child. 20 typically developing children and their mothers and 20 children with a diagnosis of autism spectrum disorder (ASD) and their mothers took part in the study. Children's communication functions were analyzed for each child's statement using transcripts constructed from videos of semi-structured activities of children and mothers. The mothers filled out the IPIP-NEO-120 personality trait questionnaire, which consists of 120 items that assess 5 personality dimensions of the five-factor model: Neuroticism, Extraversion, Openness to experiences, Agreeableness and Conscientiousness. The results of this study showed that there is no statistically significant correlation between the average values on the domains of mothers' personality and the number of communication functions of initiation and response of children, except for the domain of Conscientiousness. Namely, a statistically significant positive correlation was obtained between mother's Conscientiousness and the number of children's communication functions of response, but only for the group of children with ASD. No clear explanations of these results were found in literature, which indicates a small number of research papers dealing with this topic and the need for a more detailed research. This would enable the acquisition of clear conclusions that would certainly have important clinical implications in terms of cooperation with parents of children involved in therapy with the aim of improving functional communication.

Keywords:

communication functions of initiation and response, typical development, autism spectrum disorder, mother's personality traits

UVOD

Ljudi se rađaju kao prosocijalna bića i od početka života usmjereni su socijalnim signalima kao osnovi komunikacije. Razdoblje u kojem se usvajaju vještine potrebne za komunikaciju, odnosno razmjenu poruka, nazivamo ranom komunikacijom, obilježenu različitim svrhama, odnosno funkcijama, uz uporabu raznovrsnih komunikacijskih sredstava (primjerice - facijalne ekspresije, kontakta očima, gesti, riječi i rečenica). Uz pokretanje komunikacijskih epizoda, odnosno iniciranje, važno je obilježje sudjelovanja u komunikacijskom procesu i odgovaranje na komunikaciju kada je iniciraju druge osobe (Ljubešić i Capanec, 2012).

Drukčija obilježja rane komunikacije, poput snižene učestalosti iniciranja i odgovaranja na komunikaciju, te češće komuniciranje za funkcije kojima je cilj utjecati na ponašanje druge osobe ili nešto od nje dobiti, a manje podijeliti s njom iskustvo ili doživljaj, mogu ukazivati na odstupanja u području socijalnih interakcija i komunikacije (Adamson i sur., 2001; Bacon i sur., 1998; Doussard-Roosevelt i sur., 2003; Jones i Schwartz, 2009; MacDonald i sur. 2006; Wetherby i sur., 1988). Opisana obilježja nalaze se među osnovnim dijagnostičkim pokazateljima poremećaja iz spektra autizma (PSA; DSM-5, Američka psihijatrijska udruga, 2013).

Učestalost sudjelovanja u interakcijama i komunikaciji s drugim osobama može biti odraz djetetovih individualnih obilježja, primjerice onih vezanih uz temperament, ili sniženu motivaciju za komunikaciju s drugim osobama, što je prisutno u PSA-u, no može se odvijati i pod utjecajem osobina komunikacijskih partnera. Kako je komunikacija dvosmjerni proces, nužno je da barem djelomično na to - kako djetete komunicira - utječe odrasla osoba sa svojim obilježjima. Naime, u istraživanju odnosa majčina konverzacijskog stila i pragmatičkih sposobnosti djeteta s djetetovim gramatičkim razvojem, pokazalo se kako veći doprinos razvoju gramatike ima majčin konverzacijski stil negoli djetetove pragmatičke sposobnosti (Rollins i Snow, 1998). Opisano se odnosilo na djecu tipičnog razvoja, dok u skupini djece sa PSA-om majčin konverzacijski stil nije utjecao na jezični razvoj. Važan čimbenik, koji bi mogao oblikovati načine na koje majke komuniciraju sa svojom djecom i time djelovati i na djetetovu komunikaciju, njihove su osobine ličnosti (Beebe i sur., 2007; Kaminer i sur., 2007). Osobine ličnosti istraživane su stoljećima i postojale su brojne teorije osobina ličnosti, a najšire prihvaćena klasifikacija osobina ličnosti je petfaktorski model osobina ličnosti - „The Big Five” ili “Five-Factor Model” (Costa i McCrae, 1992; McCrae i John, 1992), koji sadrži pet dimenzija ličnosti: *neuroticizam*, *ekstraverzija*, *otvorenost iskustvima*, *ugodnost* i *savjesnost*. Svaka se dimenzija može promatrati kao kontinuum od jednog ekstrema do drugog (npr. visoka ekstraverzija do visoka introverzija), što znači da je svaki pojedinac smješten negdje na kontinuumu svake dimenzije.

Istraživanja pokazuju kako su osobine ličnosti roditelja povezane s različitim razvojnim ishodima kod djece. Točnije, pokazalo se da su domene ličnosti *savjesnost*, *otvorenost iskustvima* i *ugodnost* roditelja pozitivno povezane s veličinom rječnika djeteta i drugim jezičnim sposobnostima (Kucker, Zimmerman i Chmielewski, 2021). Osobine ličnosti roditelja mogu utjecati na to kako roditelji komuniciraju sa svojim djetetom i kako ono zauzvrat uči. Pokazalo se da roditelji s niskom razinom neuroticizma, a visokom razinom ekstraverzije i ugodnosti, te visokim samopouzdanjem i unutarnjim lokusom

kontrole, imaju pristup djetetu koji je više podržavajući, nježniji i odgovorljiv (Belsky i Barends, 2002). No, sva ta istraživanja provedena su na djeci tipičnoga razvoja (i njihovim roditeljima). Međutim, istraživanje Plotkin i sur. (2013), pokazuje da su osobine ličnosti roditelja djece s teškoćama u razvoju (točnije, gluhe djece) povezane s problemima u ponašanju njihove djece. Naime, više razine neuroticizma i stresa, a niže razine savjesnosti roditelja, pozitivno su povezane s problemima u ponašanju djece s oštećenjem sluha (Plotkin i sur., 2013). Svi ovi nalazi koji upućuju na povezanosti osobina ličnosti roditelja i sposobnosti i ponašanja djece, imaju važne kliničke implikacije za stručnjake u smislu modifikacije savjetovanja roditelja s obzirom na njihove osobine ličnosti.

Što se tiče istraživanja povezanosti osobina ličnosti roditelja i komunikacijskog obrasca djece, i ona su uglavnom provedena na djeci tipičnoga razvoja. Pokazalo se da djeca majki koje imaju dobru samokontrolu nad vlastitim impulsima, što je povezano s dimenzijom ličnosti savjesnost (Keltner, 2005; Roberts i sur., 2005), značajno više ulaze u interakciju sa svojim majkama tijekom slobodne igre i situacije učenja, negoli što to rade djeca majki s niskom samokontrolom (Teehan, 1980; prema Weininger, 1983). Druga pak istraživanja potvrđuju da ekstrovertiranije osobe više govore (Argyle, 1988), a govore i glasnije i brže, te s kraćim pauzama između svojih iskaza (Daly, 2011; La France i sur., 2004;), u odnosu na introvertiranije osobe koje koriste duže pauze u svom govoru (Argyle, 1988). Nije istraženo kako se duljina pauza odražava na sudjelovanje u komunikaciji druge osobe, no moguće je da bi maloj djeci mogle trebati dulje pauze kako bi imala dovoljno vremena obraditi sadržaj iskaza majki i nadovezati se svojim komentarom. Ostale velike dimenzije ličnosti iz spomenutog petfaktorskog modela - *neuroticizam*, *otvorenost iskustvima* i *ugodnost* - nisu istražene u kontekstu njihova odnosa prema komunikacijskom obrascu djeteta.

CILJ I PRETPOSTAVKE

Cilj je ovog rada utvrditi povezanost osobina ličnosti majke i komunikacijskih funkcija djece tipičnoga razvoja i djece sa PSA-om. Oblikovane su dvije pretpostavke:

H1: Djeca tipičnog razvoja i djeca sa PSA-om, čije majke postižu viši rezultat na dimenziji *savjesnost*, postići će veći rezultat u broju komunikacijskih funkcija *iniciranja* i *odgovaranja* od djece čije majke postižu niži rezultat.

H2: Djeca tipičnog razvoja i djeca sa PSA-om, čije majke postižu viši rezultat na dimenziji *ekstraverzija*, postići će manji rezultat u broju komunikacijskih funkcija *odgovaranja* od djece čije majke postižu niži rezultat.

Odnosu ostalih dimenzija ličnosti - *neuroticizam*, *otvorenost iskustvima* i *ugodnost*, te komunikacijskih funkcija djece tipičnog razvoja i djece sa PSA-om - pristupit će se eksploratorno.

METODE

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 20-ero djece tipičnoga razvoja i njihove majke te 20-ero djece s utvrđenom dijagnozom poremećaja iz spektra autizma i njihove majke. U tablici 1 prikazani su deskriptivni podatci sudionika.

Tablica 1. . Obilježja sudionika – djece tipičnog razvoja ($N=20$) i djece s poremećajem iz spektra autizma ($N=20$)

		Djeca tipičnog razvoja	Djeca sa PSA-om
SPOL	M	14	17
	Ž	6	3
DOB (u mjesecima)	Min.	19	23
	Max.	27	56
	M (SD).	23,6 (2,31)	41,6 (9,16)

Tablica 1 pokazuje da su u uzorku uglavnom prevladavala djeca muškog spola. Također, zamjetno je da je prosječna dob djece sa PSA-om oko 18 mjeseci viša nego prosječna dob skupine djece tipičnog razvoja. Dakle, dvije skupine djece nisu izjednačene prema spolu i kronološkoj dobi, već prema veličini rječnika od 100 do 400 riječi. Upravo zato što se ta jezična razina očekuje kasnije kod djece sa PSA-om (Luyster i sur., 2007), ona su starije kronološke dobi. Za istraživanje je bilo bitno ujednačiti djecu po veličini rječnika, kako bi se isključio utjecaj stupnja jezičnog razvoja na količinu verbalnih komunikacijskih funkcija djeteta. Također, isključujući faktor za obje skupine djece bila je višezjezičnost u obitelji, te postojanje genetskih sindroma i/ili senzoričkih i motoričkih oštećenja.

Mjerni instrumenti i način provedbe istraživanja

Sudionici su pozvani putem poziva dječjim vrtićima, centrima i ustanovama za pružanje rane intervencije, pri čemu su logopedi zaposleni u navedenim ustanovama sudjelovali u odabiru potencijalnih sudionika istraživanja na osnovi kriterija za uključivanje u istraživanje – veličina rječnika i pripadnost skupini (tipičan razvoj ili sumnja na PSA). Majke odabrane djece, koje su bile zainteresirane za istraživanje, ispunile su informirani pristanak za sudjelovanje u istraživanju, te Komunikacijsku razvojnu ljestvicu (KORALJE) – Riječi i rečenice (Kovačević i sur., 2007). Djeca čija je veličina ekspresivnog rječnika prema ljestvici KORALJE od 100 do 400 riječi, sudjelovala su u daljim postupcima s ciljem konačne selekcije sudionika. Sva djeca sudjelovala su u procjeni kognitivnog statusa podljestvicom *Vizualna recepcija* Mulleninih ljestvica ranog učenja (Mullen, 1995), a u nastavak istraživanja uključena su samo djeca koja su postigla prosječan rezultat (najmanje šira donja granica prosječnog postignuća), kako bismo osigurali uzorak djece s dijagnozom poremećaja iz spektra autizma bez pridruženog općeg razvojnog zaostajanja. Zatim se djeci sa sumnjom na dijagnozu PSA-a, ili s već otprije postavljenom dijagnozom, potvrdila navedena dijagnoza Opservacijskim protokolom za dijagnostiku autizma – ADOS-om-2 (Lord i sur., 2017), te dodatnom provjerom kriterija prema DSM-u-5 (APA, 2013). Također, djeci tipičnoga razvoja se na osnovi istih postupaka odbacila dijagnoza PSA.

Komunikacijske funkcije djece iz obiju skupina sudionika dobivene su analizom djetetovih iskaza iz transkripata videozapisa polustrukturiranih interakcija djece i majki. Te su interakcije nastale provedbom i snimanjem Protokola dječje igre (eng. *The Communication Play Protocol* – CPP) (Adamson i Bakeman, 2016), koji se sastoji od šest scenarija (aktivnosti/igre) u trajanju po, otprilike, pet minuta: *galerija, glazbeni festival, izmjene uloga, pomoci, skriveni predmeti* i *želim*, što čini

ukupno oko 30 minuta uzorka za analizu. Jezična proizvodnja tijekom interakcija majke i djeteta transkribirana je računalnim programom za obradu dječjeg jezika CLAN (eng. Computerized Language Analysis), te analizirana i kodirana prema sustavu CHAT (eng. Codes for the Human Analyses of Transcripts) (MacWhinney, 2000). Transkribirani dječji iskazi odijeljeni su u komunikacijske jedinice, a svakoj komunikacijskoj jedinici dodijeljen je kôd pojedine komunikacijske funkcije prema prilagođenoj klasifikaciji Wetherby i sur. (1988). Naime, komunikacijske funkcije najprije su podijeljene na interaktivne i neinteraktivne funkcije. Neinteraktivne komunikacijske funkcije nisu dalje analizirane, a interaktivne su podijeljene na funkcije iniciranja i funkcije odgovaranja. Funkcije iniciranja su one kada dijete spontano proizvodi komunikacijski čin, odnosno prije toga se ne javlja majčin komunikacijski čin, a suprotno tome, funkcije odgovaranja dodijeljene su djetetovim iskazima nastalim kao rezultat prethodnog majčinog komunikacijskog čina (Wetherby i sur., 1988). Funkcijama iniciranja smatralo se traženje predmeta, traženje aktivnosti/pomoći, komentiranje, traženje informacije, pojašnjavanje te različite funkcije socijalne interakcije. Pod funkcijama odgovaranja bilježilo se odgovaranje na pitanje, nadovezivanje, imitacija, te odbijanje/protestiranje.

Podatci o osobinama ličnosti majki djece iz obiju skupina dobiveni su bodovanjem upitnika za procjenu osobina ličnosti IPIP-NEO-120 (International Personality Item Pool-NEO-120; Johnson, 2014), koji su majke same ispunile putem online poveznice. Taj upitnik skraćena je verzija upitnika IPIP-NEO-300 (Goldberg, 1990), koji mjeri slične konstrukte kao i NEO PI-R upitnik (Costa i McCrae, 1992). IPIP-NEO-120 sastoji se od 120 čestica kojima se procjenjuje pet dimenzija ličnosti petfaktorskog modela: *neuroticizam, ekstraverzija, otvorenost iskustvima, ugodnost i savjesnost*. Svaka dimenzija ima šest faceta (specifičnije jedinice osobnosti), koje se sastoje od četiriju čestica. Čestice su prezentirane u obliku izjavnih tvrdnji, a sudionici trebaju označiti u kojoj se mjeri slažu/ne slažu s tvrdnjom, koristeći se pritom Likertovom skalom, prema sljedećem tumačenju: 1 – potpuno netočno, 2 – uglavnom netočno, 3 – niti točno, niti netočno, 4 – uglavnom točno, 5 – potpuno točno. Kao istraživačke varijable, u ovom se radu koristi ukupan rezultat na svakoj dimenziji.

Za obradu podataka primijenjen je statistički program IBM SPSS Statistics 27 i Microsoft Office Excel 2016.

REZULTATI I RASPRAVA

Osobine ličnosti majki djece tipičnoga razvoja i majki djece sa PSA-om

Za ispitivanje osobina ličnosti majki djece iz obiju skupina (TR i PSA) primijenjen je IPIP-NEO-120 upitnik. U tablici 2 prikazani su deskriptivni podatci za svih pet dimenzija upitnika. Podatci su prikazani usporedno za majke djece tipičnoga razvoja i majke djece sa PSA-om.

Rezultati tablice 2 pokazuju da obje skupine sudionika postižu najviše prosječne vrijednosti na dimenziji *ugodnost*, a najniže na domeni *neuroticizam*. Također, obje skupine sudionika postižu više prosječne vrijednosti na dimenziji *savjesnost*, dok su prosječne vrijednosti na dimenzijama *ekstraverzija* i *otvorenost iskustvima* nešto niže za obje skupine. No, može se primijetiti da su prosječne vrijednosti za sve dimenzije osobina ličnosti nešto više kod majki djece tipičnoga razvoja, osim za *neuroticizam* čija je prosječna vrijednost viša za majke djece sa PSA-om.

Tablica 2. Deskriptivna statistika za dimenzije IPIP-NEO-120 upitnika za majke djece tipičnoga razvoja (N=20) i majke djece sa PSA-om (N=20).

	Tipičan razvoj (TR)			Poremećaj iz spektra autizma (PSA)		
	Min.	Max.	M (SD)	Min.	Max.	M (SD)
Neuroticizam	1,33	3,67	2,5 (0,66)	2,17	4,08	3,0 (0,52)
Ekstraverzija	2,75	4,04	3,5 (0,39)	2,04	4,25	3,3 (0,64)
Otvorenost iskustvima	2,50	4,13	3,4 (0,48)	2,63	3,71	3,2 (0,33)
Ugodnost	3,63	4,71	4,1 (0,26)	2,96	4,46	3,9 (0,39)
Savjesnost	2,92	4,67	3,9 (0,46)	2,67	4,29	3,8 (0,43)

Budući da se osobina ličnosti *neuroticizam* odnosi na sklonost čestom doživljavanju negativnih emocija kao što su ljutnja, zabrinutost i tuga, kao i interpersonalna osjetljivost, rezultati deskriptivne statistike su u skladu s prethodnim istraživanjima. Ona potvrđuju da su majke djece sa PSA-om izložnije stresnim situacijama, u smislu da briga za dijete sa PSA-om predstavlja specifične i stresne izazove koji utječu na život obitelji na razne načine, pa tako ponekad dovode i do više razine stresa, depresije i anksioznosti kod majki djece sa PSA-om (Duarte i sur., 2005; Hayes i Watson, 2013; Hastings, 2003). Uz to, Burke i Hodapp (2014) utvrdili su da majke djece s različitim razvojnim odstupanjima (pa tako i majke djece sa PSA-om) izvještavaju o manjim razinama stresa ako sebe procjenjuju niže na dimenziji *neuroticizma*, a više na dimenzijama *ekstraverzije* i otvorenosti iskustvima.

Povezanost osobina ličnosti majke i komunikacijskih funkcija djeteta

Za odgovor - postižu li djeca čije su majke više na dimenziji *savjesnost* veći rezultat u *broju komunikacijskih funkcija iniciranja i odgovaranja* od djece čije majke imaju niži rezultat, ispitana je povezanost majčinih prosječnih vrijednosti na dimenziji *savjesnost* i djetetova ukupnog rezultata u *broju komunikacijskih funkcija iniciranja i odgovaranja* Spearmanovim koeficijentom korelacije (tablica 3). Podatci su prikazani odvojeno za djecu tipičnoga razvoja i njihove majke, te djecu sa PSA-om i njihove majke.

Tablica 3. Povezanost između savjesnosti majke i komunikacijskih funkcija iniciranja i odgovaranja djece

		Ukupan broj komunikacijskih funkcija iniciranja djece	Ukupan broj komunikacijskih funkcija odgovaranja djece
Prosječna vrijednost na dimenziji savjesnost kod majki	TR	,120	0,230
	PSA	,416	0,474*

$p < 0,05^*$

Rezultati u tablici 3 pokazuju da ne postoji značajna povezanost između majčinih prosječnih vrijednosti na dimenziji *savjesnost* i djetetova ukupnog rezultata u *broju komunikacijskih funkcija iniciranja* ni u jednoj skupini sudionika. Dakle, rezultati

ovoga istraživanja suprotni su rezultatima istraživanja Teehana (1980; prema Weininger, 1983), koji je utvrdio da djeca majki koje imaju dobru samokontrolu nad vlastitim impulsima značajno više ulaze u interakciju sa svojim majkama tijekom slobodne igre i situacije učenja, nego što to rade djeca majki s niskom samokontrolom. Naime, prema nekim istraživačima, dimenzija ličnosti *savjesnost* povezana je s visokim stupnjem samokontrole (Keltner, 2005; Roberts i sur., 2005).

Zanimljivo, iako Teehan (1980; prema Weininger, 1983) govori o pozitivnoj povezanosti majčine dobre samokontrole (koja je visoko povezana sa savješnošću) i djetetova iniciranja komunikacije s majkom, analizirajući podatke ovog istraživanja utvrđena je stvarna značajna pozitivna povezanost prosječnih rezultata na domeni *savjesnost* majke i *ukupnog broja funkcija odgovaranja* djeteta, ali samo za skupinu djece sa PSA-om i njihove majke ($Rho = 0,474$; $p < 0,05$). Ovime se prva pretpostavka istraživanja (H1) može djelomično potvrditi. Dobivenu pozitivnu povezanost prosječnih rezultata na domeni *savjesnost* majke i ukupnog broja funkcija odgovaranja djeteta, možemo povezati s nalazima Belskyja i Barends (2002). Oni navode da roditelji s visokim unutarnjim lokusom kontrole imaju više podržavajući i responzivniji pristup djetetu, koji je mogao djetetu olakšati odgovaranje na komunikacijske pokušaje majke. No, u literaturi nisu pronađena jasna objašnjenja ovakvih rezultata samo za skupinu majki i djece sa PSA-om. Mogući razlog ove povezanosti je u tome što su sva djeca sa PSA-om iz ovoga istraživanja uključena u neki oblik terapije/podrške. Naime, moguće je da su njihove visokosavjesne majke, koje teže boljim postignućima djece, samodisciplinirane i efikasne u sljedjenju savjeta i strategija stručnjaka, pa su tim naučenim poželjnim strategijama jako poticajne svom djetetu sa PSA-om, olakšavajući mu odgovaranje na komunikacijske pokušaje.

Chaidi i Drigas (2020) donose pregled istraživanja o uključenosti roditelja u terapijski proces njihova djeteta sa PSA-om, te autori pregleda zaključuju da roditelji uglavnom implementiraju strategije naučene na terapiji u interakcijama sa svojim djetetom i tako pozitivno utječu na interakcije roditelj – dijete i na djetetova ponašanja. Ipak, uključenost roditelja djeteta sa PSA-om u terapijski proces ne utječe značajno baš na sve aspekte djetetova ponašanja. U pregledu istraživanja uključenosti roditelja u terapijski proces djeteta sa PSA-om vidljivo je da, među ostalim, nema značajne dobrobiti njihova uključivanja u učestalosti djetetova iniciranja u interakcijama roditelj – dijete (McConachie i Oono, 2013). U istom radu pronađena je statistički značajna korist od uključivanja roditelja u terapiju djeteta sa PSA-om na djetetovo jezično razumijevanje, što svakako može pozitivno utjecati i na učestalost djetetovih odgovora na komunikacijske pokušaje komunikacijskog partnera.

Za odgovor - postižu li djeca čije su majke više na dimenziji *ekstraverzija* manji rezultat u *broju komunikacijskih funkcija odgovaranja* od djece čije majke imaju niži rezultat, ispitana je povezanost majčinih prosječnih vrijednosti na dimenziji *ekstraverzija* i djetetova ukupnog rezultata u *broju komunikacijskih funkcija odgovaranja* Spearmanovim testom korelacije (tablica 4). Podatci su prikazani odvojeno za djecu tipičnoga razvoja i njihove majke, te djecu sa PSA-om i njihove majke.

Tablica 4. Povezanost između ekstraverzije majke i komunikacijskih funkcija odgovaranja djece

		Ukupan broj komunikacijskih funkcija odgovaranja djece
Prosječna vrijednost na dimenziji ekstraverzija kod majki	TR	0,148
	PSA	0,054

$p < 0,05^*$

Rezultati u tablici 4 pokazuju da ne postoji značajna povezanost između majčinih prosječnih vrijednosti na dimenziji *ekstraverzija* i djetetova ukupnog rezultata u *broju komunikacijskih funkcija odgovaranja* ni u jednoj skupini sudionika, te se zato druga pretpostavka (H2) ovoga istraživanja može odbaciti. Ona je postavljena zbog spoznaja o komunikacijskom stilu osoba koje su ekstrovertiranije – takve osobe više govore (Argyle, 1988), a govore i glasnije i brže te s kraćim pauzama među povezanim iskazima (Daly, 2011; La France i sur., 2004), u odnosu na introvertiranije osobe koje koriste duže pauze u svom govoru (Argyle, 1988). Upravo zato, među istraživanim varijablama očekivala se negativna povezanost. Odnosno, kako će djeca majki koje su ekstrovertiranije tijekom zajedničkih interakcija manje odgovarati na majčine komunikacijske činove, jer u kratkim stankama među iskazima njihovih majki neće biti dovoljno vremena da se djeca ubace sa svojom konverzacijskom ulogom. Mogući razlog odbacivanja ove hipoteze jest to što majke iz obiju skupina u ovom istraživanju nisu bile previsoko na dimenziji *ekstraverzija* (tablica 2 – prosječna vrijednost majki djece TR-a iznosi 3,5, a majki djece sa PSA-om 3,3), te možda zato nisu pokazivale toliku sklonost razgovorljivošću i dominantnom stilu, s kratkim stankama među vlastitim iskazima. Međutim, moguće je i potpuno suprotno gledište. Naime, mogući razlog za odbacivanje ove hipoteze može biti podržan rezultatima istraživanja Belskyja i Barends (2002), koji su pokazali da roditelji koji imaju višu razinu *ekstraverzije* imaju i pristup djetetu koji je više podržavajući i responzivniji, te je takav pristup možda djetetu mogao olakšati odgovaranje na komunikacijske pokušaje majke.

Kao što je već istaknuto, manjak istraživanja na temu povezanosti ostalih triju velikih dimenzija ličnosti iz petfaktorskog modela osobina ličnosti – *otvorenost iskustvima*, *ugodnost* i *neuroticizam* majke, te komunikacijskog obrasca djeteta - motivacija je za provjeru odnosa navedenih dimenzija modela kod majki, te *broja komunikacijskih funkcija iniciranja* i *odgovaranja* djeteta. Stoga je dodatno ispitana povezanost majčinih prosječnih vrijednosti na trima dimenzijama ličnosti i djetetova ukupnog rezultata u *broju komunikacijskih funkcija iniciranja* i *odgovaranja* Spearmanovim koeficijentom korelacije (tablica 5). Podatci su prikazani odvojeno za djecu tipičnoga razvoja i njihove majke, te djecu sa PSA-om i njihove majke.

Tablica 5. Povezanost između otvorenosti, ugodnosti i neuroticizma majke, te komunikacijskih funkcija iniciranja i odgovaranja djece

		Ukupan broj komunikacijskih funkcija iniciranje djece	Ukupan broj komunikacijskih funkcija odgovaranja djece
Prosječna vrijednost na dimenziji otvorenost iskustvima kod majki	TR	0,233	0,177
	PSA	0,008	-0,122
Prosječna vrijednost na dimenziji ugodnost kod majki	TR	-0,043	0,170
	PSA	0,323	0,383
Prosječna vrijednost na dimenziji neuroticizam kod majki	TR	-0,274	-0,140
	PSA	-0,265	-0,264

$p < 0,05^*$

Rezultati u tablici 5 pokazuju da ne postoji značajna povezanost između nijednog ispitanog para varijabli – majčinih prosječnih vrijednosti na dimenzijama *otvorenost iskustvima*, *ugodnost* i *neuroticizam*, te djetetova ukupnog rezultata u broju komunikacijskih funkcija iniciranja i odgovaranja. Nedostatak povezanosti utvrđen je u objema skupinama sudionika. Moguće objašnjenje je u malom broju sudionika (N=20) u svakoj skupini. S druge strane, dobiveni rezultati na ovim dimenzijama, ali i dimenzijama *savjesnost* i *ekstrovertiranost*, moguće potvrđuju stvarnu nepovezanost između osobina ličnosti majke i količine iniciranja i odgovaranja na komunikaciju kod djece. Izuzetak je jedino *savjesnost* majki i broj epizoda odgovaranja u skupini djece sa PSA-om, kod kojih se potvrdila povezanost.

Ograničenja istraživanja

Kako bi se valjanije i pouzdanije odgovorilo na pitanje o povezanosti osobina ličnosti majke i komunikacijskih funkcija djeteta, potrebno je ispitati veći uzorak sudionika i izjednačiti ili kontrolirati njihove karakteristike: prosječna kronološka dob i djece i majki, socioekonomski status majki, razvoj i spol djeteta, pohađanje terapije, vrsta i trajanje terapije, uključenost majki u terapijski proces i sl. Drugi nedostatak ovog istraživanja je postojanje mogućnosti davanja socijalno poželjnih odgovora majki na IPIP-NEO-120 upitniku ličnosti, no taj problem prisutan je za sve upitnike ličnosti gdje se sudionici samoprocjenjuju (Jensen, 2016). U buduća se istraživanja preporučuje uvesti kontrolne skale kojima se procjenjuje koliko su sudionici skloni socijalno poželjnom odgovaranju, te bi onda sudionike za koje su zabilježene takve sklonosti trebalo isključiti iz uzorka. Naposljetku, kako bi se jasnije objasnila dobivena povezanost dimenzije *savjesnost* kod majki djece sa PSA-om i količine njihovih odgovaranja, valjalo bi imati uvid u to na kojim se točno vještinama djeteta radilo u terapiji/podršci, te koliko su i na koji način majke bile uključene u terapijski proces.

ZAKLJUČAK

Poznato je da, osim (ne)tipičnosti komunikacijskog obrasca, i djetetov temperament i njegove osobine ličnosti, kao i osobine ličnosti roditelja utječu na obilježja komunikacijskih izmjena između djeteta i roditelja. Zato je cilj ovoga rada bio utvrditi povezanost određenih osobina ličnosti majke i komunikacijskih funkcija djece tipičnoga razvoja i djece sa PSA-om. Suprotno očekivanjima, rezultati nisu pokazali da djeca ekstrovertiranijih majki (iz obiju skupina), zbog majčina konverzacijskog stila uvjetovanog njenom ekstraverzijom, koriste manje komunikacijskih funkcija odgovaranja. Isto tako, unatoč očekivanjima da će djeca (iz obiju skupina) majki koje su više na dimenziji *savjesnost* imati više komunikacijskih funkcija iniciranja u ukupnom govornom uzorku, rezultati ovog istraživanja to nisu pokazali. No, dobivena je pozitivna povezanost između varijable majčine *savjesnosti* i ukupnog broja komunikacijskih funkcija odgovaranja djece, ali samo za skupinu djece sa PSA-om. Također, nije dobivena značajna povezanost za prosječne vrijednosti na dimenzijama *otvorenost iskustvima*, *ugodnost* i *neuroticizam* majki, te broja komunikacijskih funkcija iniciranja i odgovaranja djece ni u jednoj skupini sudionika. Iako neki autori sugeriraju da djeca sa PSA-om nisu osjetljiva na određene aspekte majčinog konverzacijskog stila, točnije da kod djece sa PSA-om konverzacijski stil majke nema utjecaja na jezični razvoj, rezultati ovog istraživanja pokazuju da postoji povezanost konverzacijskog stila majke, koji je uvjetovan majčinim osobinama ličnosti, s komunikacijskim obrascem djece sa PSA-om, ali samo za dimenziju ličnosti *savjesnost*. Kako je nađen prilično malen korpus radova o ovoj tematici, nisu pronađena ni jasna objašnjenja rezultata dobivenih u ovom istraživanju. Dalja istraživanja omogućila bi stjecanje jasnih zaključaka koji bi imali važne kliničke implikacije u smislu suradnje s roditeljima i savjetovanja roditelja o tome kako da pokušaju učiniti svoj komunikacijski stil što poticajnijim za funkcionalnu komunikaciju njihova djeteta, a posebno funkcionalnu komunikaciju djece sa PSA-om. Međutim, možda bi dalja istraživanja pokazala i to da ne postoji povezanost majčinih osobina ličnosti i djetetovih komunikacijskih funkcija, te da majke određenim tehnikama mogu unaprijediti funkcionalnu komunikaciju svoje djece neovisno o svojim osobinama ličnosti.

LITERATURA

Adamson, L. B. i Bakeman, R. (2016). The Communication Play Protocol: Capturing Variations in Language Development. *Perspectives of the ASHA Special Interest Groups*, 12(1), 164-171. DOI: <https://doi.org/10.1044%2Fpersp1.SIG12.164>

Adamson, L. B., McArthur, D., Markov, Y., Dunbar, B. i Bakeman, R. (2001). Autism and joint attention: Young children's responses to maternal bids. *Applied Developmental Psychology*, 22, 439-453. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0193-3973\(01\)00089-2](https://doi.org/10.1016/S0193-3973(01)00089-2)

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition: DSM-5*. American Psychiatric Association.

Argyle, M. (1988). *Bodily communication*. Methuen & Co. Ltd.

Bacon, A. L., Fein, D., Morris, R., Waterhouse, L. i Allen, D. (1998). The responses of autistic children to the distress of others.

Journal of Autism and Developmental Disorders, 28, 129-142. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1026040615628>

Beebe, B., Jaffe, J., Buck, K., Chen, H., Cohen, P., Blatt, S.J., Kaminer, T., Feldstein, S. i Andrews, H. (2007). Six-week postpartum maternal self-criticism and dependency and 4-month mother-infant self- and interactive contingencies. *Developmental Psychology*, 43, 1360-1376. DOI: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0012-1649.43.6.1360>

Belsky, J. i Barends, N. (2002). Personality and parenting. U M. H. Bornstein (Ur.), *Handbook of parenting: Being and becoming a parent* (str. 415-438). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Burke, M. M. i Hodapp, R. M. (2014). Relating Stress of Mothers of Children With Developmental Disabilities to Family-School Partnerships. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 52(1), 13-23. DOI: <https://doi.org/10.1352/1934-9556-52.1.13>

Chaidi, I. i Drigas, A. (2020). Parents' involvement in the education of their children with Autism: Related research and its results. *International Journal Of Emerging Technologies In Learning (Ijet)*, 15(14), 194-203. DOI: <https://www.learnlib.org/pl/217577/>

Costa, P. T. i McCrae, R. R. (1992). Four ways five factors are basic. *Personality and Individual Differences*, 13(6), 653-665. DOI: [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(92\)90236-I](https://doi.org/10.1016/0191-8869(92)90236-I)

Daly, J. A. (2011). Personality and interpersonal communication. U M.L. Knapp i J.A. Daly (Ur.), *The SAGE handbook of interpersonal communication*, (str. 131-169). SAGE.

Doussard-Roosevelt, J. A., Joe, C. M., Bazhenova, O. V. i Porges, S. W. (2003). Mother-child interaction in autistic and nonautistic children: Characteristics of maternal approach behaviors and child social responses. *Development and Psychopathology*, 15, 277-295. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0954579403000154>

Duarte, C. S., Bordin, I. A., Yazigi, L. i Mooney, J. (2005). Factors associated with stress in mothers of children with autism. *Autism*, 9(4), 416-427. DOI: <https://doi.org/10.1177/1362361305056081>

Goldberg, L. R. (1990). An alternative "description of personality": The Big-Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(6), 1216-1229. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.6.1216>

Hastings, R. P. (2003). Child behaviour problems and partner mental health as correlates of stress in mothers and fathers of children with autism. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47(4-5), 231-237. DOI: <https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2003.00485.x>

Hayes, S. A. i Watson, S. L. (2013). The Impact of Parenting Stress: A Meta-analysis of Studies Comparing the Experience of Parenting Stress in Parents of Children With and Without Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43, 629-642. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1604-y>

Jensen, M. (2016). Personality traits and nonverbal communication patterns. *International Journal of Social Science Studies*, 4, 57-70. DOI: [10.11114/ijsss.v4i5.1451](https://doi.org/10.11114/ijsss.v4i5.1451)

Johnson, J. A. (2014). Measuring thirty facets of the Five Factor Model with a 120-item public domain inventory: Development of

the IPIP-NEO-120. *Journal of Research in Personality*, 51, 78-89. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2014.05.003>

Jones, C. D. i Schwartz, I. S. (2009). When asking questions is not enough: An observational study of social communication differences in high functioning children with autism. *Journal of autism and developmental disorders*, 39, 432-443. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10803-008-0642-y>

Kaminer, T., Beebe, B., Jaffe, J., Kelly, K. i Marquette, L. (2007). Mothers' dependent and self-critical depressive experience is related to speech content with infants. *Journal of Early Childhood and Infant Psychology*, 3, 163-184. <https://link.gale.com/apps/doc/A220640562/AONE?u=anon-c280fc1b&sid=googleScholar&xid=17c67712>

Keltner, D. (2005). Facial expressions, personality, and psychopathology. U P. Ekman i E.L. Rosenberg (Ur.), *What the face reveals*. (str. 548-550). Oxford University Press.

Kovačević, M., Jelaska, Z., Kuvač Kraljević, J. Cepanec, M. (2007) *Komunikacijske razvojne ljestvice – KORALJE*. Naklada Slap.

Kucker, S.C., Zimmerman, C. i Chmielewski, M. (2021), Taking parent personality and child temperament into account in child language development. *British Journal of Developmental Psychology*, 39, 540-565. DOI: <https://doi.org/10.1111/bjdp.12379>

La France, B. H., Heisel, A. D. i Beatty, M. J. (2004). Is there empirical evidence for a nonverbal profile of extraversion?: a meta-analysis and critique of the literature. *Communication Monographs*, 71(1), 28-48. DOI: <https://doi.org/10.1080/03634520410001693148>

Lord, C., Luyster, R., Gotham, K., i Guthrie, W. (2017). *Opservacijski protokol za dijagnostiku autizma*. (urednice hrvatskog izdanja: M. Cepanec i S. Šimleša). Naklada Slap

Luyster, R., Lopez, K., i Lord, C. (2007). Characterizing communicative development in children referred for Autism Spectrum Disorders using the MacArthur-Bates Communicative Development Inventory (CDI). *Journal of Child Language*, 34(3), 623-654. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0305000907008094>

Ljubešić, M. i Cepanec, M. (2012). Rana komunikacija: u čemu je tajna?. *Logopedija*, 3(1), 35-45. <https://hrcak.srce.hr/123819>

MacDonald, R., Anderson, J., Dube, W. V., Geckeler, A., Green, G., Holcomb, W., Mansfield R. i Sanchez, J. (2006). Behavioral assessment of joint attention: A methodological report. *Research in Developmental Disabilities*, 27, 138-150. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2004.09.006>

MacWhinney, B. (2000). *The CHILDES Project: Tools for Analyzing Talk. 3rd Edition*. Lawrence Erlbaum Associates.

McConachie, H. i Oono, I. (2013). Cochrane in context: Parent-mediated early intervention for young children with autism spectrum disorders (ASD). *Evidence-Based Child Health: A Cochrane Review Journal*, 8(6), 2483-2485. DOI: <https://doi.org/10.1002/ebch.1954>

McCrae, R. R. i John, O. P. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *Journal of Personality*, 60, 175-215. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1992.tb00970.x>

Mullen, E. M. (1995). *Mullen Scales of Early Learning* (AGS ed.). Circle Pines, MN: American Guidance Service Inc.

Plotkin, R. M., Brice, P. J., Reesman, J. H. (2013). It is not Just Stress: Parent Personality in Raising a Deaf Child. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 19(3), 347-358. DOI: <https://doi.org/10.1093/deafed/ent057>

Roberts, B. W., Chernyshenko, O. S., Stark, S. i Goldberg, L. R. (2005). The structure of conscientiousness: An empirical investigation based on seven major personality questionnaires. *Personnel Psychology*, 58(1), 103-139. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2005.00301.x>

Rollins, P. R. i Snow, C. E. (1998). Shared attention and grammatical development in typical children and children with autism. *Journal of Child Language*, 25(3), 653-673. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0305000998003596>

Weininger, O. (1983). Play of Mothers with Babies: Some Relationships between Maternal Personality and Early Attachment and Development Processes. *Psychological Reports*, 53(1), 27-42. DOI: <https://doi.org/10.2466/pr0.1983.53.1.27>

Wetherby, A. M., Cain, D. H., Yonclas, D. G. i Walker, V. G. (1988). Analysis of intentional communication of normal children from the prelinguistic to the multiword stage. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 31(2), 240-252. DOI: <https://doi.org/10.1044/jshr.3102.240>